

et magistratus ejusdem societatis. Etenim, subditus, qua talis, officium adimplet servando leges justas promulgatas ad eis, respectu quorum subditus dicitur. Quænam autem sint leges humanæ injustæ, et quando liceat, vel non liceat easdem servare et præcipientibus obedire, jam supra diximus, dum de lege humana.

CAPUT TERTIUM

DE OFFICIIS HOMINIS ERGA PROXIMUM ET SEIPSUM ARTICULUS PRIMUS.

De officiis hominis erga alios in genere.

Officia hominis erga alios duobus hisce principiis, legi naturali consentaneis, tamquam fundamentis innituntur. Primum: *Quod tibi non vis fieri, aliis nec feceris*; quod quidem principium, non absoluto, sed accommodo et relativo sensu accipere oportet; siquidem, non omnia, quæ aliis debemus, nobis semper debentur, ut patet quoad honores speciales, tributa, alia hujusmodi, quæ superioribus debemus, nec nobis ab omnibus debentur. Secundum principium ejusmodi existit: *Dilige alios homines sicut te ipsum*, sive eo modo, quo optas ab eis diligi.

Atque ex his duobus principiis cuncta hominis officia erga proximum veluti consecretaria profluunt, eaque ad tria capita universim revocari possunt. Nam

a) Primo, hominis officium erit abstinere ab omni actione, qua vel injuria proximo irrogetur, vel ejus jura quolibet modo lædantur. Porro, homini jura determinata competunt: 1.º quatenus est ens intellectuale; atque sub hoc respectu ei competit jus ad veritatem, jus ne in errorem inducatur, cætera ejusmodi; 2.º qua ens morale et liberum; atque sub hac ratione homini competit jus de se ipso disponendi, alteri inserviendi, statum eligendi, similia; 3.º quatenus ens physi-

cum, sub quo respectu ei competit jus ad vitam, jus ad famam, jus ad incolumitatem membrorum, ad bona fortunæ, cætera hujusmodi.

b) Secundo, hominis officium est injuriam et damna proximi reparare, ex hypothesi, quod ejusdem jura læserit, ita ut reparatio et restitutio respondeant juri læso.

c) Tertio, hominis officium est benevolentiam et amoris, non signa solummodo, sed opera erga alterum ostendere, ejus miseriis et indigentiam subveniendi, juxta personarum, rerum et adjunctorum conditionem et varietatem. Quod quidem officium non amicos modo, sed ipsos inimicos complectitur; ex jure etenim naturæ inimicos, saltem qua homines, tenemur diligere, erga quos præcepto illo Christi præterea adstringimur: *Diligite inimicos vestros; benefacite his, qui oderunt vos.*

Officia hominis erga alios, si respiciunt jura, quæ homini per naturam insunt, ut jus ad vitam, ad incolumitatem membrorum, ad famam, ad veritatem, cætera hujusmodi, *absoluta* dicuntur. Si vero respiciant jura, quæ hominis liberam actionem supponunt atque præexigunt, prout contingit quoad bona fortunæ nuncupata, quæ ex hæreditate, ex contractibus, ex labore, etc., acquiruntur et possidentur, jura *hypothetica* vocari solent.

Atque ex his jam potest inferri, quid sentiendum de famosis juribus *individualibus*, impræscriptibilibus, atque omni legi positivæ superioribus, quæ tantopere extollunt ac prædicant asseclæ democratiam et revolutionis hodiernæ. Quandoquidem, si libertatem sive jus liberum præli ac religionis vel cultuum excipiamus, jura illa, quæ individualia mere audiunt, ut plurimum, politica sunt, cum respiciant formam et condiciones, quibus cives participationem sibi vendicant in regimine Status.

Jam vero, politica jura ad hypothetica, potius quam ad absoluta et innata, quæ vere jura sunt individualia ac positivæ legi non obnoxia, spectant. Etenim, jura politica atque existentia ipsa participationis ex parte civium in regimine

ex conditione et statu societatis maxime pendent. Absurdum quippe esset eadem jura politica concedere civibus imperii Turcorum, ac civibus Galiae vel Angliae, quantumvis expediat, generatim loquendo, partem aliquam in regimine civibus concedere; «per hoc enim, ait D. Thomas, conservatur pax populi, et omnes talem ordinationem amant et custodiunt»¹.

Ergo jura individualia legi humanae superiora et anteriora, atque nomine praefato vere digna, sunt ea solum, quae hominis supremam destinationem seu beatitudinem respiciunt, inter quae eminent:

1.º Jus adimplendi cuncta sua officia, sive moralia, sive socialia, sive religiosa, tamquam media necessaria ad merendum et obtinendum Supremum Bonum.

2.º Jus *propriae personae*, sive jus libere disponendi, sive eligendi illud vitae genus, quod, attentis rerum, personarum et temporum circumstantiis, ad finalem destinationem totius possit perducere. Atque exinde,

3.º Jus eligendi statum religiosum, statum conjugalem, statum sacerdotalem, vel aliud vitae genus, quod nec legi naturali, nec divinae adversetur.

4.º Jus seipsum perficiendi in ordine intellectuali per scientiam, et ordine morali per virtutem et religionem; quandoquidem agitur hic de rebus, quae cum assecutione ultimi finis intimum nexum obtinent.

5.º Jus habet homo, ne per vim, dolum vel erroneam disciplinam alterius hominis, vel etiam societatis, avertatur a prosecutione et adeptione praefatae destinationis seu ultimi finis, aut etiam impedimenta quovis modo apponantur.

6.º Jus parentum quoad educationem ac disciplinam filiorum, quod quidem jus ex jure naturae immediate proficiscitur. Nam, «filius, habet D. Thomas, naturaliter est aliquid patris, et naturali ordine ordinatur in Deum per rationem parentum, quorum curae naturaliter subjacet, et secundum

¹ *Sum. Theol.*, 2.^a 2.^{ae}, quaest. 105, art. 1.º

eorum dispositionem sunt circa ipsum divina agenda.»¹ Quod si filius parentum dispositioni ac curae naturaliter subjacet quoad ea, quae sunt juris divini ac prorsus necessaria ad salutem, sicuti est baptismus et fides, a fortiori subjacet curae ac dispositioni parentum quoad educationem et instructionem, quae non obtinent adeo necessarium nexum cum animae salute. Ergo, qui vel minuit, vel tollit parentibus liberam potestatem filios educandi, vel edocendi, sive per se, sive per alium, jus naturae violat ac pessundat. Ergo instructio ea, sive disciplina gratuita et *obligatoria*, quam tantopere extollunt liberalismi hodierni fautores, nihil est aliud quam aperta et indubia violatio legis naturae, simulque instauratio veteris Status ethnici, in quo temporalia et spiritualia, sensus et conscientia moralis, corpus et anima, Caesaris voluntati tyrannicae subiciebantur. Ast vero ejusmodi tyrannidi, quam Status modernus sive neo-ethnicus diligit, filii catholicae Ecclesiae nequaquam subiciemur, quoniam vera libertate nos donavit *gratia et veritas per Jesum Christum*.

ARTICULUS SECUNDUS

De jure proprietatis.

Jus proprietatis, quod etiam jus domini ab auctoribus quibusdam appellatur, potest defini: *Jus utendi ac disponendi de re aliqua corporea ad quoslibet usus a lege non prohibitos*. Dicitur in definitione *de re aliqua corporea*, quia homo, quoad bona spiritualia sive intellectualia, usum et usufructum potius quam verum dominium et proprietatem obtinet. Additur *ad usus a lege non prohibitos*, quia, quantumvis lex humana seu positiva non puniat seu permittat abusum rerum propriarum, prohibet tamen ac ipsum limitat lex naturalis. Quod attinet ad originem et fundamentum juris proprietatis, plurimae adsunt opiniones, quas hic in examen vocare nec

¹ *Sum. Theol.*, 2.^a 2.^{ae}, quaest. 10, art. 12.

libet, nec licet. Sufficiat adnotare, præcipuas theorias pro re hac exponenda adinventas sequentibus contineri:

a) *Theoria occupationis*, quæ quidem admitti potest respectu quarumdam rerum, ac præsertim in primordiis societatum humanarum, rejicienda tamen, tum quia non præ se fert titulum universalem et primitivum proprietatis, tum maxime quia ex mente eorum, qui ejusmodi theoriam adinvenierunt et tuentur, comprehendit occupationem rerum ope belli ac proinde per violentiam.

b) *Theoria conventionis* seu contractus, queis homines tacito consensu renuntiant juribus, quæ sibi competunt in rebus ab alio occupatis. Rejicienda similiter hæc conventio, quandoquidem et historia, et ratio prorsus de ea silent, ac proinde tamquam gratuita haberi debet. Id, ut mittamus rationes alias ¹ maximi roboris, quæ contra eandem militant.

c) *Theoria legis civilis*, quæ jus proprietatis ad legem civilem seu voluntatem legislatoris refert, in qua quidem refellenda, non est opus immorari, tum quia satis apparent falsitas et pericula hujus theoriæ, quam Hobbes, Bentham, Mirabeau profitentur, tum etiam quia eisdem argumentis ac præcedens oppugnatur ². Democratix ac revolutionis socia-

¹ Vide opus nostrum *Filosofia Elemental*, ubi inter alia hæc habentur: "No basta suponer un consentimiento entre los hombres, sino que es necesario probar que este consentimiento reúne todas las condiciones necesarias para producir el derecho que se pretende; y en verdad que los partidarios de esta teoría se verían apurados para demostrar que la inmensa mayoría de los desheredados han consentido expresa ó tácitamente en que las riquezas se hallen acumuladas en manos de algunos pocos, constituidos dueños de los medios de subsistencia de la inmensa mayoría. Esto sin contar que lo que trae su origen y depende del consentimiento humano, puede dejar de ser por el consentimiento contrario. Establecer, pues, el derecho de propiedad sobre una convención hipotética, es darle un cimiento demasiado frágil y movedizo."

² Militan contra esta teoría los argumentos aducidos contra la de la convención, con la cual se identifica en realidad. Por otra

lis hodierni asseclæ theoriam istam, si non expressis verbis, at certe revera quoad substantiam profitentur, immo et ad praxim reducunt.

d) *Theoria laboris* seu operosæ actionis (*del trabajo*), quæ quidem præcedentibus certe anteponenda; quandoquidem indubium est, hominis opus et industriam erga rem corpoream, quam labore transformat, esse veluti quamdam secundariam rei creationem: sicut ergo supremus rerum Creator Deus dominium in res obtinet ex ipsa creatione, ita homo ex ratione præfatæ secundæ creationis obtinet jus domini sui proprietatis in rem illam, quamvis subordinatum et subjectum juri Creatoris supremi et primi.

Nihilominus, titulus iste, quantumvis legitimus, præexigit, vel saltem præsupponit alium potiore et anteriorem naturæ ordine, nimirum, *jus naturale ad vitam servandam*, quod quidem jus secum fert jus ad ea, quæ ad vitam conservandam sunt penitus necessaria. Hoc jus primitivum exi-

parte, si el derecho de propiedad no tiene más fundamento ni razón de ser que la ley civil, podrá desaparecer en virtud de esta misma ley. ¿Y se concibe siquiera que la ley civil tenga fuerza suficiente para destruir el derecho de propiedad? Lejos de eso, este derecho es una de las normas á que debe ajustarse la ley civil para ser justa. Hay, pues, en el derecho de propiedad algo anterior y superior á la ley civil: la conciencia pública y el sentido común demuestran que el derecho de propiedad es una manifestación de la justicia y una derivación de la ley natural, más inmediata que la ley civil. Hay más todavía: si la ley civil es el único fundamento y la razón suficiente del derecho de propiedad, el día en que el proletariado sobreponiéndose á los propietarios, pueda predominar en la confección de las leyes, y prescriba por medio de ellas la repartición de los bienes y la cesación de la propiedad en los actuales poseedores, estará en su derecho, y la propiedad cambiará de poseedores legítimamente. He aquí el término lógico y natural de semejante teoría, muy á propósito para favorecer y legitimar las pretensiones de los socialistas é internacionalistas-," *Filosofia Elemental*, t. II, pag. 530.

stit ac vere absolutum, quantumvis in praxi difficultatibus ac periculis sit obnoxium propter complexum et conflictum jurium et officiorum, quæ ex organismo civili atque ex conditionibus socialibus exurgunt. Porro ex supremo hocce ac primitivo jure ad vitam profluit jus, quod habet homo in extrema necessitate, utendi ac disponendi de re, etiam aliena, ut extremæ subveniat necessitati.

Ex hucusque summam dictis infertur, jus proprietatis tria involvere fundamenta, sive ejus originem et rationem sufficientem ad tria capita posse revocari. Itaque,

1.º Origo primitiva et fundamentum universale est voluntas Dei, quatenus juri suo quodammodo cedit in favorem hominis. Sicut enim homo, qui alienam rem operatur et transformatur, suam non facit nec jus proprietatis in eam acquirit, ita similiter jus hocce non acquireret super res mundi hujus opere et labore suo, cum materia hujus operis et laboris, sicut universa corpora et mundus totus in pleno dominio maneat Dei, qui ea creavit et conservat. Igitur opus et labor hominis eatenus jus proprietatis fundare et legitimum reddere potest, quatenus Deus homini tradidit terram, *ut operatur eam*.

2.º Jus ad vitam simul cum labore seu opere hominis spectari debent tamquam fundamenta proxima ac directa juris proprietatis. Ex jure primævo et absoluto ad vitam, quod homini inest, exurgit in societatis rectoribus officium rempublicam dirigendi ac gubernandi, ita ut, quantum fieri potest, cunctis hominibus seu membris ejusdem adsit facilitas acquirendi seu possidendi ea, quæ ad vitam servandam prorsus sunt necessaria, sensu, quo alibi ¹ expositum fuit a nobis.

¹ "Todo hombre al nacer puede y debe considerarse en derecho como propietario futuro ó virtual de las cosas necesarias para su subsistencia durante la vida, á condición de poner él por su parte la cooperación personal necesaria al efecto por medio del trabajo. Empero cómo, á causa de las complicaciones sociales y de la colisión consiguiente de derechos entre sus miembros,

Superest, ut breviter innuamus, qua ratione et quibus modis in alium transferatur jus domini sive proprietatis, quod semel homo acquisivit. Quæ quidem juris translatio locum habere potest, vel invito domino seu possessore juris proprietatis, vel ipsa domini voluntate.

Quorum primum triplici ratione evenire potest: a) *jure belli* seu victoria: b) *ex auctoritate et vi legis*, sive id fiat per confiscationem legalem, sive ope præscriptionis: c) *per*

puede suceder que le falten la materia y los medios para crear por medio del trabajo los productos necesarios para la conservación de la vida, es preciso que la sociedad ó el Estado le conserve, garantice y proteja este derecho, en cuanto sea posible, atendidas las condiciones y circunstancias de la sociedad. En virtud de este derecho primitivo y absoluto á la vida, que viene á ser la base del derecho de propiedad como resultante del trabajo, el hombre tiene el derecho de exigir del Estado, y éste tiene el deber de hacer posibles y facilitar con sus leyes los medios necesarios para que todos se hagan propietarios ó poseedores de las cosas indispensables para la vida. Para cumplir este deber, relacionado con el derecho general de propiedad de todos sus ciudadanos, el Estado no necesita mezclarse directamente en la gestión de la propiedad particular, lo cual está fuera de su derecho; basta que por medio de leyes y reglamentos especiales evite la acumulación excesiva de las riquezas en manos de algunos particulares, proporcione los medios de aprendizaje, suministre y facilite la instrucción, favorezca el desarrollo de la industria y comercio, establezca y fomente los Bancos, Cajas de ahorros y otros establecimientos análogos, cuidando de que se apliquen al objeto de su fundación, y, evitando las malversaciones y estafas en perjuicio de los necesitados, promueva la moralidad, verdadera fuente de trabajo útil y de economía, y, finalmente, impulse, fomente y proteja las instituciones y fundaciones de beneficencia, especialmente cuando se hallan vivificadas por el soplo divino de la caridad cristiana, medio acaso más poderoso y eficaz que las leyes y reglamentos del Estado para facilitar y multiplicar los recursos necesarios á la vida, y consiguientemente para asegurar y proteger el derecho fundamental y primitivo que á esto se refiere." *Filosofía Elemental*, pág. 534.

sententiam judicis, dum reum furti vel alterius delicti ad restitutionem ultra æqualitatem condemnat.

Alterum vero sive translatio voluntaria juris proprietatis locum habere quit: a) per *contractum*, quo duo vel plures mutuo se obligant ad dominium rei transferendum: b) per *donationem*, qua quis in alium transfert jus domini in rem ipsam propriam: c) per *testamentum* seu ultimam voluntatem, ad quam revocari potest, tamquam imperfectum ad perfectum, transmissio rerum *ab intestato*.

De his omnibus longius peragere, ad moralem theologiam ac juris tractatores spectat.

ARTICULUS TERTIUS

De mendacio.

Homo, qua ens intellectuale et morale, jus habet præsertim ad veritatem, quod jus læditur per mendacium, quod solet definiri: *sermo prolatus cum intentione dicendi falsum*.

Unde mendacium adæquate sumptum, secundum quod includit simul mendacium materiale et formale, implicat discrepantiam verborum cum interna mente, ac præterea intentionem rem falsam exterius proferendi: quod postremum, utpote mendacium *formale* constituens, essentialiter ac præcipuum est quoad malitiam moralem mendacii.

Dividi solet in *jocosum*, quod propter voluptatem capiendam profertur; *officiosum*, quod causa utilitatis propriæ, vel alienæ dicitur; *perniciosum*, quod profertur ex intentione inferendi nocendum proximo.

Oppido hic animadvertendum, nec intentionem nocendi proximo, nec ipsam intentionem fallendi alium ad constitutionem essentialiter mendacii pertinere. Enimvero, ut recte docet D. Thomas ¹, «ratio mendacii sumitur a formali falsitate, ex hoc, scilicet, quod aliquis habet voluntatem falsum

¹ *Sum. Theol.*, 2.^a 2.^{ae}, q. 110, art. 1.º

enuntiandi; unde et mendacium nominatur (nomen desumit) ex eo, quod contra mentem dicitur. Et ideo, si quis falsum enuntiet, credens, id esse verum, est quidem falsum materialiter, sed non formaliter (mendacium formale), quia falsitas est præter intentionem dicentis; unde non habet perfectam rationem (essentiam) mendacii. Si vero aliquis formaliter falsum dicat, habens voluntatem falsum dicendi, licet sit verum id, quod dicitur, in quantum tamen hujusmodi actus est voluntarius et moralis, habet per se falsitatem, et per accidens veritatem; unde ad speciem mendacii pertingit. Quod autem aliquis intendat falsitatem in opinione alterius constituere, fallendo ipsum, non pertinet ad speciem (essentiam) mendacii, sed ad quamdam perfectionem ipsius.»

Nimirum, intentio fallendi alium pertinet ad *perfectionem* mendacii, quatenus est effectus ipsum naturaliter consequens, ac veluti proprietas, quæ mendacium, ut plurimum, comitatur, proindeque essentialiter non constituit, sed constitutum præsupponit per *voluntatem falsum dicendi*, ut docet D. Thomas ¹. Itaque ex adductis verbis D. Thomæ facile dignosci potest, in quo posita sit essentia moralis mendacii, quodque adsit discrimen inter mendacium materiale et formale.

THESIS

Mendacium essentialiter malum est ordine morali, ita ut nunquam fas sit mentiri.

¹ Oppido atque vehementer igitur, sive bona, sive mala fide, fallitur Pacetti, perperamque D. Thomam interpretatur, seu potius eidem imponit, dum scribit: «Ad proprie dictum mendacium constituendum, non solum requiritur (uti monet D. Thomas, 2.^a 2.^{ae}, q. 110. a 1.), ut falsum sit, quod enuntiat, et quod adsit voluntas falsum enuntiandi, sed præterea requiritur *intentio fallendi*. Ratio enim mendacii ex eo potissimum sumitur, ut quis habeat voluntatem, id est, *directam intentionem, fallendi ac decipiendi.*», *Instit. Phil. Mor.*, tract. 2.º, p. 3.^a, cap. 1, art. 2.º Ubi D. Thomæ mentem et verba in transversum penitus agit et immutat.

Prob. 1.º Actus ille, qui ex propria natura adversatur fini, ad quem facultas eliciendi ipsum per se seu ex propria constitutione et essentia tendit, essentialiter malus est, quippe qui ordinem naturæ pervertit, ac proinde intrinsecam inordinationem præ se fert; sed mendacium est actus, qui ex propria natura repugnat fini facultatis, qua elicitur, hujusque naturalem ordinem invertit ac perturbat; siquidem, naturalis finis facultatis loquendi, quæ homini inest per naturam, est manifestatio internorum conceptuum, cui fini directe opponitur mendacium: ergo mendacium implicat ex propria conditione inversionem ordinis naturalis, ac proinde essentialem ac intrinsecam malitiam sibi vendicat. «Cum enim voces, inquit D. Thomas¹, naturaliter sint signa intellectuum (internarum conceptionum), innaturale est et indebitum, quod aliquis voce significet id, quod non habet in mente.»

Prob. 2.º Quia 1.º ex communi hominum sensu, ac ex naturali inclinatione, natura humana mendacium ut rem turpem habet et aversatur, de eoque naturaliter et sponte homo erubescit. 2.º Quia societas humana consistere nequit, nisi homines sibi invicem internos conceptus manifestent; ergo mendacium adversatur societati humanæ, ac ipsi naturæ hominis, quatenus est animal sociale et politicum.

Corollarium:

Ergo mendacium excusari quidem poterit, hoc est, imminui quoad moralem malitiam pro ratione finis, effectus, intentionis, aut aliarum circumstantiarum; ast nunquam potest licitum reddi, utpote intrinsece et essentialiter malum, non secus ac adulterium et alia, quæ lege naturali vetantur.

SCHOLIUM

Quamvis mentiri nunquam fas sit, licet tamen veritatem dissimulare, vel celare, si congrua adsit causa, non equidem

¹ Loc. cit., art. 3.º

per restrictionem eam, quæ *pure mentalis* dicitur, dum verba vel signa detorquentur ad significationem mentis solummodo internam, ita ut nullatenus sensibilis reddatur per externa adjuncta, quoniam ejusmodi restrictio mendacio æquivallet; quod nunquam licere potest. Itaque dissimulatio, vel occultatio veritatis, fieri utique potest: 1.º adhibendo locutiones metaphoricæ, parabolas, figuras, etc.; 2.º adhibendo verba æquivoca, seu amphibologica, quæ duplicem, aut plures significationes apud homines vendicant, minime vero æquivocationem aut amphibologiam mere internam, quæ identificatur cum restrictione pure mentali; 3.º adhibendo restrictionem *sensibilem*, quæ ab aliquibus *late mentalis* nuncupatur, «quæ vel ex modo interrogandi, inquit Billuart, aut respondendi, vel ex usu, vel ex aliquibus circumstantiis exterioribus, sic apparet exterius, ut ab audiente possit percipi, ut si, v. gr... amico viro prudenti et religioso interroganti, an Titus revera commiserit homicidium, de quo est accusatus, respondeam ergo confesarius: *Nescio*, quod tamen scio ex confessione... Ubi vides, verba sub restrictione late mentali prolata, importare duplicem sensum, unum ex sua primaria significatione seu impositione, quem voco naturalem; alterum ex circumstantiis consignantibus, quem voco accidentalem: ut ly *nescio* ex sua institutione significat simpliciter nescire, ex circumstantiis significat nescire ut homo, seu ad revelandum, sicque coincidere cum æquivocis.» Itaque, si justa adsit causa, cujus sufficientia ex rerum adjunctis desumenda est, «non est licitum mendacium dicere, ut cum D. Thoma loquamur, licet tamen veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione;» idque non solum per locutiones metaphoricæ, sed etiam per verba æquivoca, ac per restrictionem *imperfecte sensibilem*; namque, ut habet D. Augustinus, «quamquam omnis, qui mentitur, velit celare, quod verum est, non tamen omnis, qui vult celare, quod verum est, mentitur.»